

Adrian Aleksandrowicz Selin
(Uniwersytet Naukowo-Badawczy,
Wyższa Szkoła Ekonomii w Sankt Petersburgu)

Nowogrodzianie pod Smoleńskiem zimą 1610-1611 roku*

Jedną z konsekwencji oblężenia Smoleńska przez króla Zygmunta III w 1610-1611 roku było czasowe przeniesienie centrum władzy Państwa Moskiewskiego właśnie do obozu królewskiego. Jesienią – zimą 1610-1611 roku w obozie Zygmunta III pod Smoleńskiem znalazło się duże grono osób - przedstawicieli różnych warstw pozostających na służbie (służyłyje ljudi¹) Państwa Moskiewskiego co, z kolei, było impulsem do bezprecedensowych w swojej intensywności kontaktów z kulturą polską i litewską².

Tradycyjnie obiektem uwagi badaczy byli możni jeńcy króla i uczestnicy poselstw do obozu królewskiego. Wiadomo, że internowany z rozkazu Zygmunta tuszyński patriarcha Filaret Romanow, wróciwszy do Moskwy w 1619 r., zachował zdecydowanie negatywny stosunek do Polski, co miało znaczące następstwa nie tylko dla późniejszej polityki Moskwy, ale szczególnie w postaci obskurantkiej postawy, w stosunku do wszystkiego co polskie i szerzej katolickie, w Moskwie w l. 1619-1633. Ponadto wiadomo, że wielu innych Moskali, którzy odwiedzili obóz Zygmunta (zarówno tych, którzy zostali jego poddanyami, jak i tych, którzy wrócili do Moskwy) aktywnie chłonęło polską kulturę codzienną. Wśród nich bodajże najbardziej wyrazistą postacią był djak³ Iwan Gramotin, którego spotykamy, jak podaje D.W. Lisejcew, w Moskwie w 1614 r. jako posłańca króla, i który wkrótce powraca na służbę w przykazach⁴, aby ostatecznie

---

* Artykuł powstał w ramach pracy nad projektem Centrum badań podstawowych Uniwersytetu Naukowo-Badawczego – Wyższej Szkoły Ekonomii (ЦФИ НИУ-ВШЭ): «Подвижные и проницаемые границы: история трансграничных коммуникаций и мобильности в Балтийском регионе Европы».

¹ Ludność państwa moskiewskiego dzieliła się na *ludzi*: a) na służbie (служилых), b) podatkowych (тягловых) i c) niepodatkowych. Pierwsza kategoria obejmowała ludzi pozostających na służbie państwa. Dzieliłi się oni na urzędników (чинов): dumnych, służbę moskiewską i służbę miejską. Do drugiej z tych grup należeli: 1) stolnicy, 2) strzapczije, 3) dworzanie moskiewscy i 4) żyłcy.

² Więcej na ten temat patrz: Б. Н. Флоря, *Польско-литовская интервенция в России и русское общество*, Moskwa 2005.

³ Djak – wyższy pracownik kancelaryjny w Państwie Moskiewskim [przyyp. red.].

⁴ Przyказы (ros. *приказы*) – umowna nazwa rosyjskich urzędów centralnych z XV-XVIII wieku kierują-

stanąć na czele poselskiego przykazu⁵ po śmierci djaka Piotra Tretjakowa⁶. W każdym bądź razie potencjał takich stosunków był ogromny i daleki od pełnego wykorzystania na pocz. XVII w.

Wśród odwiedzających obóz królewski pod Smoleńskiem było wielu działaczy drugorzędnych, jednakowoż bardzo znaczących w nowogrodzkim życiu politycznym pocz. XVII w. To, np. Matwiej Bolszoj Lwow, pełniący godności wojewody w latach 1611 – 1614, Bogdan Dubrowskij – nowogrodzki posłaniec w 1613 r., który dostarczył do Nowogrodu wiadomość o koronacji Michaiła Romanowa, a później aktywny uczestnik pertraktacji na Pieskach i w Stołbowie; Murat Pierieswietow – rostowski szlachcic, który uciekł do obozu szwedzkiego w 1613 r. po Tichwinem a po 1617 r. został poddanym króla Gustawa Adolfa. Obserwujemy także działaczy większego kalibru, których początek kariery wiąże się z ziemią nowogrodzką. To Lew Pleszczejew, krajczy cara Władysława i Andriej Palicyn – bohater obrony ramyszewskiego zamku⁷.

Źródła informujące o osobach odwiedzających obóz królewski zostały opublikowane w wieku XIX i na pocz. XX, ale do dziś pozostają słabo zbadane. Mowa o księdze wpisów darowanych gramot króla różnym ludziom na służbie (opublikowana przez Imperatorską Komisję Archeologiczną), oraz wypiski z księgi rozchodów, przedstawioną przez wielkiego podskarbiego koronnego Stanisława Warszyckiego sejmowi warszawskiemu z 1611 r. (opublikowana w 1912 r. przez D. Cwietajewa)⁸, w której zostały wykazane wydatki na utrzymanie jeńców i internowanych, a wśród nich i Nowogrodzian. Poza tym udało się ustalić daty i okoliczności specjalnej misji, wysłanej z Nowogrodu przez Iwana Sałtykowa do króla pod Smoleńsk, z wiadomością o tym, że miasto *całowało krzyż*⁹ carowi Władysławowi. Sądzę, że właśnie ta część Nowogrodzian, która otrzymała nadania, znalazła się pod Smoleńskiem w składzie tej misji. Jednym z jej członków był, przybyły razem z Sałtykowem do Nowogrodu jesienią 1610 r. Jakow Awksentjewicz Daszkow. 23 grudnia 1610 r. otrzymał on, razem z poddajczym Wasilijem Bechtiejewem, *wiodro*¹⁰ wina z nowogrodzkiego winnego składu «для литовские посылки». 3 stycznia 1611 r. zostali oni obdarowani przez króla pod Smoleńskiem¹¹. 18 grudnia 1610 r. pół wiadra wina otrzymała Sofija, żona Jakowa Daszkowa, «для болезни», najpewniej, pozostawiona przez męża w Nowogrodzie. Jeszcze jedno wiadro wina Jakow Daszkow dostał powróciwszy do Nowogrodu 31 stycznia 1611 r.

---

cych poszczególnymi resortami lub wydzielonymi, według różnorodnych kryteriów, grupami spraw, ściśle podporządkowanych carowi. Dzielily się na podejmujących decyzje sędziów i na kancelarię kierowaną przez djaka, w której pracowało kilkudziesięciu poddajczych. Apogeum rozwoju i działalności przypada na XVI i XVII w. Zostały zlikwidowane przez Piotra I. W rzeczywistości często nosily inne nazwy jak: pałata, izba, dwor, triet', czetwier' [przyr. red.].

⁵ Posolskij Prikaz – urząd centralny państwa kierujący w latach 1549-1720 polityką zagraniczną, sprawami jeńców i in. Za panowania Piotra I zastąpiony przez Kolegium Spraw Zagranicznych [przyr. red.].

⁶ Д. В. Лисейцев, *Посольский приказ в эпоху Смуты*, т. 1, Moskwa 2003, s. 96.

⁷ Я. Н. Рабинович, *Личности Смутного времени. Андрей Федорович Палицын*, „Известия Саратовского государственного университета” 2009, т. 9, seria: „История, Международные отношения”, wyd. 2, s. 70-83.

⁸ Д. Цветаев, *Царь Василий Шуйский и место погребения его в Польше*, т. 2 „Приложения к историческому исследованию”, Warszawa 1902, s. V-X.

⁹ Składało przysięgę [przyr. red.].

¹⁰ Wiodro – dawna ruska miara płynów i ciał sypkich, równa 1/40 beczki, ok. 12,3 l [przyr. red.].

¹¹ Д. Цветаев, *Царь Василий Шуйский...*, s. XII.

Tym samym obserwujemy cztery podstawowe drogi którymi trafiali Nowogrodzianie do obozu pod Smoleńskiem: 1) niewola w bitwach 1610 r.; 2) udział w poselstwie z Tuszyń w lutym 1610 r. (poselstwo Sałytkowa); 3) udział w poselstwie latem 1610 r. (poselstwo patriarchy Filareta) i 4) poselstwo Nowogrodzian jesienią 1610 r. Wśród Nowogrodzian, którzy zaleźli się przy królu pod Smoleńskiem, były znane postaci późniejszej historii Nowogrodu z okresu Wielkiej Smuty. Oto co możemy o nich powiedzieć.

Wśród pozostających na służbie ludzi z północno-zachodnich części Państwa Moskiewskiego wziętych do niewoli przez armię Rzeczypospolitej w 1610 r., jako pierwszego należy wspomnieć Bogdana Dubrowskiego. Znalazł się w obozie Zygmunta III w lipcu 1610 r., gdzie otrzymał potwierdzenie na swoje dobra położone w kluczu (погосте) bołonskim a należące do *piątki* (пятницы)¹² bieżeckiej i ponownie „bił czołem” o darowanie dworowej wsi Ugły w kluczu strupińskim¹³. Znaczące, że w dokumentach z września 1610 r. Dubrowski zostaje nazwany przedstawicielem *piątki* szelonskiej w poselstwie ks. Wasilija Golicyna, wysłanym z Moskwy do króla pod Smoleńsk¹⁴. Ponadto według polskich źródeł Bogdan Dubrowski był wśród trzech Nowogrodzian (pozostali to: Roman Niejełow i Ugrim Lwow), którzy poddali się razem z ks. F.A. Jeleckim pod Carowym Zajmiszczem i którzy 20 lipca 1610 r. otrzymali ogólne wspomnienie w wysokości 400 florenów¹⁵ (z nimi był Toropczanin Timofiej Wierigin). 26 lipca 1610 r. 150 florenów otrzymał namiestnik («palatino») Isifo-Wołockiego klasztoru ks. Michajło Biełosielski, także Nowogrodzianin¹⁶. 20 grudnia 1610 r. B. Dubrowski razem z bratem Tichnem otrzymał jeszcze jedno nadanie od króla Zygmunta III. Król podarował «новгородцу Тихону и Богдану Миничом Дубровским... в Шелонской пятине сельцом Подгощем с деревнями, сельцом Скорыни с деревнями»¹⁷.

Jednak już w drugiej połowie 1611 r. Bogdan Dubrowski znów znajduje się w Nowogrodzie. W jaki sposób i w jakich okolicznościach wrócił do miasta tego obfitującego w wydarzenia roku, do dziś pozostaje niejasnym. Wraz z końcem września 1612 r. zaczyna się nowy ważny etap kariery Bogdana Dubrowskiego. W okresie utrzymywania kontaktów między nowogrodzkimi władzami i liderami jarosławskiego pospolitego ruszenia on niejednokrotnie był posłańcem od władz nowogrodzkich do moskiewskich bojarów i odwrotnie.

27 września 1612 r. pokwitował otrzymanie 20 rubli, wydanych mu na podróż do Moskwy s posłaniem do bojarów i do «Всей земле»¹⁸. 6 października 1612 r. przy-

¹² Jednostka zarządu dóbr złożona z pięciu pogostów (tutaj – kluczy) [przypr.red.].

¹³ *Реестр челобитий королю Сигизмунду от русских людей о вотчинах и поместьях. (Под Смоленском. 1610)*, [w] Л. М. Сухогин, *Земельные пожалования в Московском государстве при царе Владиславе. 1610–1611 гг.*, Moskwa 1911, s. 115; *Жалованные и другие грамоты польского короля Сигизмунда московским сановникам, дворянам, детям боярским и другим лицам на отчины и поместья, денежные и хлебные оклады, дворы и пр. по случаю избрания сына его, королевича Владислава на Московский престол. 1610–1612*, [w] *Акты Западной России, Sankt Petersburg 1851*, t. 4, s. 340–341, № 167.

¹⁴ *Именная роспись московским послам, отправленным к польскому королю Сигизмунду для приглашения сына его, королевича Владислава на Московский престол. 1610, сентября*, [w] *Акты Западной России, Sankt Petersburg 1851*, t. 4, s. 318–319.

¹⁵ Д. Цветаев, *Царь Василий Шуйский...*, s. VIII.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ *Жалованные и другие грамоты...*, № 736, s. 401. Siolo Pogoszczę leżało w kluczu korostyńskim w pięćce szelonskiej, niedaleko od południowego brzegu jez. Ilmień; przysiółek Skoryni – zapewne w należał do siola i klucza Korostyń.

¹⁸ *Расписка Богдана Дубровского в получении им денег на дорогу в Москву. 1612. 27.09* - Svenska Riksarkiv,

wiół do Nowogrodu odpowiedź spod Moskwy¹⁹. Wkrótce znów wraca pod Moskwę, a 15 listopada 1612 r. zostaje wysłany do Nowogrodu z odpowiedzią dla metropolity Izydora o zaakceptowaniu kandydatury królewicza szwedzkiego²⁰. W połowie grudnia on znów jest w Moskwie, skąd przybywa do Nowogrodu 18 lub 19 stycznia 1613 r.²¹ D.W. Lisiejcew, pisząc o ustanowieniu przez nowe władze moskiewskie Romanowów kontaktów dyplomatycznych z obcymi państwami, traktuje odesłanie B. Dubrowskiego z Moskwy do Nowogrodu jako ważne posunięcie polityczne, nie biorąc pod uwagę, że on zwyczajnie stale kursował między Nowogrodem a Moskwą jako goniec²².

Przyjazd Dubrowskiego z Nowogrodu do Moskwy został odnotowany w Nowym Latopisie. Zgodnie z tym źródłem, Dubrowskij z imienia J. P. de la Gardie zapewniał, że królewicz Karol Filip już idzie do Nowogrodu, ale został odrzucony przez zebranych na zgromadzeniu wyborczym²³. Ta wiadomość została już przeanalizowana przez N.I. Kostomarowa²⁴. Później o tym epizodzie kariery Dubrowskiego wspominali wszyscy następnii badacze Smuty. Wedle Juchana Widekinda, Bogdan Dubrowskij przekonywał Moskwicki, że Karol Filip jest już blisko, jednak oni, jak podaje szwedzki historyk, już zdecydowali się odstąpić od kandydatury szwedzkiej²⁵. Wieści przywiezione przez Dubrowskiego do Nowogrodu stały się podstawą do podjęcia wielu politycznych decyzji, a szczególnie określiły stosunek władz szwedzkich do nowo wybranego cara Michała. Sam Bogdan Dubrowskij został przyjęty na służbę w dworowych siołach korostyńskich²⁶. 14 czerwca 1614 r. pod Bronnicami opuścił on pułk S. Korbona i przeszedł za Mstę, do wojsk ks. D.T. Trubeckiego.

Od tego momentu zaczyna się nowy etap służby Bogdana Dubrowskiego. Zalicza się do najbardziej aktywnych uczestników procesu między Moskwą a szwedzką administracją Nowogrodu, najpierw w Pieskach (tzw. diedierinskie pertraktacje), a potem w Stołbowie.²⁷

W 1617 r. Dubrowskij wrócił do Nowogrodu razem z moskiewskimi posłami i kontynuował służbę w mieście. W 1618 r. zostaje wspomniany jako naczelnik strzelców w Pskowie, uczestnik pertraktacji z feldmarszałkiem K.K. Jullenjelmem²⁸. W czasie wojny smoleńskiej pozostawał w Moskwie²⁹. Późniejsza jego służba przez kilka lat wiązała się z dyplomacją. Na pocz. września 1639 r. wysłano go do Mołdawii celem zbadania

---

Occupationsarkivet från Novgorod [dalej jako: RA, NOA], seria 2: 288, k. 1.

¹⁹ Г. А. Замятин, *К вопросу об избрании Карла Филиппа на русский престол (1611–1616 г.)*, Jurjew 1913, s. 70.

²⁰ Г. А. Замятин, *Россия и Швеция в начале XVII века. Очерки политической и военной истории*, Sankt Petersburg 2008, s. 112–113.

²¹ Тамże, s. 108–109.

²² Д. В. Лисейцев, *Посольский приказ в эпоху Смуты*, Moskwa 2003, t. 1, s. 28.

²³ *Новый летописец*, [w:] *Хроники Смутного времени*, Moskwa 1998, s. 379.

²⁴ Н. И. Костомаров, *Смутное время Московского государства в начале XVII века*, Sankt Petersburg 1868, t. 3, s. 292–293.

²⁵ Юхан Видекинд, *История десятилетней шведско-московитской войны*, Moskwa 2000, s. 266.

²⁶ *Дело о выделении С. И. Скрипичным и подьячим Дм. Елисеевым государева хлеба в порховских дворцовых селах. 1613. 11.07–16.09* - RA, NOA, seria 2:50, k. 32v.

²⁷ *Отписка послов кн. Д. И. Мезецкого с товарищами в Посольский приказ о ходе переговоров. 1617. 29.01* - Российский государственный архив древних актов [dalej jako: РГАДА], zesp. 96. 1617, sygn. 2, k. 2–23.

²⁸ *Отписка псковских воевод кн. И. Ф. Троекурова с товарищами в Посольский приказ о переговорах с К. К. Юлленгельмом об отдаче Гдова и о запросе последнего о возможной службе уволенных из шведской армии ратных людей Московскому государству. 1618, декабря после 18* - РГАДА, zesp. 96. 1619, sygn. 1, k. 46–48.

²⁹ *Разрядная книга 1550–1636 г.*, Moskwa 1975, t. 2, cz. 1–2, s. 382.

pochodzenia, planów i celów «Лжешуйского»³⁰. W kwietniu 1643 r. został podniesiony do godności dworzanina i skarbnika (казначей)³¹. W randze skarbnika i namiestnika kadomskiego brał udział w poselstwie ks. A.N. Trubeckiego i G.G. Puszkina do Szwecji w 1647 r.³² Przez ostatnie lata życia kontynuował służbę w przykazie skarbowym, zajmując stanowisko skarbnika do 1659/60 r. Zgodnie z Ruskim Słownikiem Biograficznym umarł w 1662 r. a urodził się ok. 1585 r., tym samym końcowe etapy jego kariery przypadły na bardzo już sędziwe lata jego życia - między 75–80 lat.

Innym znanym nowogrodzianinem, którego spotykamy w obozie króla był Matwiej Bolszoj syn Siemiona Lwow. Co prawda wyżej wzmiankowane źródła polskie nie wymieniają Matwieja Lwowa wśród jeńców, ale uważam, że tylko w ten sposób mógł się znaleźć w obozie Zygmunta III już w połowie sierpnia 1610 r. 15 sierpnia 1610 r. nazwany dworzaninem Matwiej Lwow otrzymał gramotę „на отчизны и поместья его, деревню Лонно Меньшое, Глинско, полдеревни Горки”³³. Po raz pierwszy imię tej postaci spotkałem w księgach kabalnych³⁴ 1602-3 r., kiedy zapisał na siebie chłopa w piątce szelońskiej razem ze swoimi czterema braćmi (on był trzecim z pięciu); najwyraźniej w tym czasie wszyscy bracia żyli w majątku swojego ojca Siemiona Lwowa. Do 1602 r. wiadomo o służbie tylko jednego z braci Lwowów, Pierwszego³⁵ (miejski syn bojarzki z przydziałem 250 ćwierci³⁶); zapewne żaden z jego młodszych braci nie skończył jeszcze 15 lat (diesjatni³⁷ z 1605 r. dla piątki szelońskiej nie zachowały się i czas zapisu na służbę³⁸ tamtejszych ziemian nie jest znany)³⁹. Tym samym, w sierpniu 1610 r., Matwiej Lwow najprawdopodobniej miał zaledwie mniej niż 22 lata.

Po otrzymaniu królewskiego nadania pod Smoleńskiem, już w styczniu 1611 r. Matwieja Lwowa spotykamy w Nowogrodzie, gdzie osiągnął wydzielenie dla siebie majątku ziemskiego (*pomiestja*) zgodnie z królewską gramotą⁴⁰. 25 grudnia 1611 r. wraz

³⁰ В. Дубовик, Самозванцы. «Сыновья» Шуйского и их судьба, „Родина” 2005, № 11, s. 32.

³¹ Боярская книга 1639 г., оргас. В. А. Кадик, М. П. Лукичев, Н. М. Рогожин, Moskwa 1999, s. 114; А. П. Павлов, Основные тенденции изменения состава Боярской Думы в годы царствования Михаила Федоровича (1613–1645), [w] Российская государственность. Историческая динамика, Изевск 2001, s. 83; Правящая элита Русского государства. IX – начало XVIII в. Очерки истории, Sankt Petersburg 2006, s. 318.

³² Разъяснение шведских послов о статьях, которые 27 октября были переданы русским участникам переговоров, боярам и советникам: Алексею Никитичу Трубецкому, Григорию Гавриловичу Пушкину, Богдану Миничу Дубровскому и секретарям Назарию Ивановичу Чистому, Михаилу Дмитриевичу Волошенину. 1647. 31.10, [w] Экономические связи между Россией и Швецией в XVII в., Moskwa 1981, cz. 1, s. 168–183.

³³ Жалованные и другие грамоты..., s 341, № 168.

³⁴ Кsięgi kabalne (rus. кабалные книги) – księgi, w których zapisywano transakcje dotyczące chłopów oddawanych w zastaw za dług.

³⁵ Списки детей боярских, новокрещеных татар всех пятин, торопчан, холмичей, невлян, пусторжевцев, приехавших в Новгород для встречи датского королевича. 1602, авг. – Санкт-Петербургский институт истории, kolekcja 183, karton 1, sygn. 38, k. 24.

³⁶ Четверть, четвертина – ruska miara objętości płynów (1 ćwierć = ¼ wiadra = 3,0748 l) i ciał sypkich (1 ćwierć = 2 ośminy = 8 czetwierikam = 64 garnce = 209,91 l).

³⁷ Десятни – dokumenty w Państwie Moskiewskim w XVI–XVII wieku, będące spisami ludzi na służbie państwowej. Sporządzano je w czasie przeglądu wojsk celem zachowania kontroli nad wojskiem i wydawania wynagrodzenia w monecie i nadziałach ziemi [przyp. red.].

³⁸ Верстание – w Państwie Moskiewskim w XVI–XVII w. przyjęcie dworzan, dzieci bojarów oraz kozaków miejskich na służbę wojskową z jednoczesnym przyznaniem ziemskiego (pomiestje) i pieniężnego wynagrodzenia [przyp.red.].

³⁹ Новгородские записные кабалные книги 100-104 и 111 годов, Moskwa - Leningrad 1938, s. 393.

⁴⁰ Полобовная челобитная Матвея Большого Львова, Никифора и Ивана Кольчовых, Степана Пустошкина и Федора Харламова о разделе ими пожалованного им поместья изменника Федора Рясницына. 1610/11 - RA,

z innymi Nowogrodzianami podpisuje umowę o wysłaniu do Szwecji poselstwa celem zaproponowania tronu moskiewskiego jednemu z książąt szwedzkich⁴¹. Potem służył on na stanowiskach wojewodów, szczególnie intensywnie w 1612-1613 r. Między 6 a 23 stycznia 1612 r. został mianowany wojewodą w dobrach Jugostica w pułku Kobrona, gdzie zastąpił Woina Nowokszczenowa⁴². 9 lutego 1612 r. napisał do bojarów w odpowiedzi na ukaz wyruszenia w pochód z Kobronem i pójścia „на врагов на литовских людей и промышляти вместе за один сколко милосердый Бог помочи даст”, prośbę iść na Starą Ruszę przez Nowogród, tak jak rekruci „наги и голодны”⁴³. W marcu 1612 r. razem z pułkiem Kobrona został wysłany na ludzi litewskich, stojących niedaleko od Nowogrodu. Wedle wszelkiego prawdopodobieństwa w tej wyprawie Lwow służył osobiście, ponieważ wtedy otrzymał od bojarów polecenie pozostawienia Jugostic i dalej zajmować się wojskowo-gospodarczą obsługą pułku Kobrona⁴⁴. W lipcu 1613 r. służył jako drugi wojewoda w Porchowiu razem z I.I. Krjukowym⁴⁵. Ostatnia wzmianka o nim pochodzi z 14 kwietnia 1615 r. zaraz po określeniu przez Gornego ultimatum Nowogrodzianom na zastanowienie czy będą przysięgać Gustawowi Adolfowi. Tego dnia Matwiej poręczył za Nowogrodzianina Nikitę Fiodorowa Suponiewa⁴⁶. Wkrótce, zapewne, wojewoda umarł, gdy tymczasem Moskwa i de la Gardie już zaczęli określać na jakich warunkach zawrą pokój.

Jeszcze jednym znanym nowogrodzianinem, który znalazł się w obozie króla Zygmunta III Wazy, był Wieniedikt syn Wasilija Chomutow, z nowogrodzkiego rodu Chomutowów, o którym miałem już okazję pisać⁴⁷. Wieniedikt Chomutow jest znany od końca XVI w. 20 sierpnia 1599 r. przez niego podano gramotę z przykazu posolskiego do Iwangorodu⁴⁸. W tym czasie był jeszcze dosyć młody człowiekiem; w dokumentach 1603/04 r 1605 r. nazywano go *служитым новиком*⁴⁹, ponadto w l. 1607-1609 znacznie

NOA, seria 1:41, frag. 3; *Отдел губным старостой Федором Вельяминовым Матвее Семенову Большому Львову изменничьего поместья Федора Ресницына в Турском поезде Шелонской пятины и остатка этого же поместья – Никифору Олферьеву сыну и Ивану Степанову сыну Кольчевым, Степану Андрееву сыну Пустошкину и Федору Семенову сыну Харламову*. 1611. 5.01 - RA, NOA, seria 1:41, s. 149-156.

⁴¹ *Приговор новгородского митрополита Исидора, воеводы кн. Ивана Никитича Большого Одоевского и земских чинов об отпуске в Стокгольм Юрьевского архимандрита Никандра с уполномоченными для предложения Российского престола одному из шведских принцев*. 1611. 25.12, [w] *Дополнения к Актам историческим*, t. 1, Sankt Petersburg 1846, № 162, s. 283-285.

⁴² *Челобитная Матвее Большого Семенова сына Львова Якову Делгагарди на прежнего югостицкого воеводу Воина Новокиченова в том, что тот не оставил ему наказа и на Богдана Ододурова в том, что тот несправедливо обвиняет его в посылке немецких людей грабить поместье Дмитрия Зеленина*. 1612, после 23.01 - RA, NOA, seria 2:73, k. 73.

⁴³ *Челобитная (отписка) Матвее Большого Львова боярам и воеводам с просьбой разрешить идти из Югостици в Старую Русу не через Пишагу, а через Новгород и отправить дворян, не явившихся к Львову и живущих в Новгороде собирать корма в Новоприписных погостах*. 1612. 9.02 (?) - RA, NOA, seria 2:73, k. 139-140.

⁴⁴ *Память новгородских бояр Матвее Семенову сыну Львову о боевых действиях против литовских людей*. 1612, март - RA, NOA, serie 2: 75, k. 15.

⁴⁵ *Дело о выделении С. И. Скрытциным и подьячим Дм. Елисеевым государева хлеба в порховских дворцовых селах*. 1613. 11.07-16.09 - RA, NOA, seria 2:50.

⁴⁶ *Поручная запись по Никите Федорове сыне Супоневе*. 1615. 14.04 - RA, NOA, serie 2: 22, k. 8.

⁴⁷ A. A. Селин, *Новгородские судьбы Смутного времени*, Wielki Nowogród 2009.

⁴⁸ *Грамота из Посольского приказа к ивангородскому воеводе кн. В.И. Ростовскому*. 1599. 20.08, [w] *Отправка в Ругодив гостя Тимофея Выходца с просьбой, чтобы шведы дозволили в находящемся там храме св. Николая отправлять службу по греческому закону*. Черный указы о посылке в Ругодив хлеба. 1599. 22.02 - РГАДА, зesp. 96. 1599, sygn. 1, k. 14.

⁴⁹ *Десятня Водской пятины 1605 года*, орпас. Н.В.Мятлевым, „Известия Российского генеалогического

wzrosło jego wynagrodzenie – do 550 ćwierci⁵⁰ 6 grudnia 1610 r. W. Chomutow w obozie królewskim pod Smoleńskiem został mianowany wojewoda w Orieszku⁵¹. Zgodnie z gramotą cara Władysława (wydaną najpewniej zimą 1610/11 r.) przysługiwało mu wynagrodzenie w wysokości już 700 ćwierci⁵². Chomutow jest znany jako drugi wojewoda Orieszka w lutym 1611 r., towarzysz ks. A.T. Rostowskiego. 20 lutego 1611 r. otrzymał on list od J. de la Gardie⁵³. To właśnie on był jednym z kierujących oporem Orieszka wobec szwedzkich wojsk w l. 1611-1612. Za to 30 stycznia 1612 r. nowogrodzkie władze odebrały Chomutowowi *pomiestje*: «и то у него поместье взято и отдано Ивану и Петру Барановым, за то что он, Венедихт, сидел в осаде в Орешке»⁵⁴. Jednak po kapitulacji Orieszka nowe władze nowogrodzkie przyznają mu ważne nominacje wojewódzkie. W lutym 1614 r. w Nowogrodzie rozprzestrzeniły się wieści, że Wieniedikt Chomutow przyprowadził ze Szwecji do Nowogrodu pomocniczy oddział, złożony z 2000 *ludzi litewskich*⁵⁵. Jednak już w sierpniu 1614 r. jego majątek w kluczu dudorowskim znów został ogłoszony jako własność zdrajcy, a dochód z niego przeszedł na władzę⁵⁶. W dokumentach z października 1614 r. widnieje, że „Венедикт государю королевичу изменил, отъехал к московским людям”⁵⁷, a wkrótce, przed czerwcem 1615 r., poległ⁵⁸.

Pod Iosifo-Wońkołamskim klasztorem został wzięty do niewoli Murat Pierieswietow (Murat Pereswietok), który otrzymał 6 czerwca 1610 r. razem z innymi ruskimi dziećmi bojarskimi 80 florenów od króla⁵⁹. Co prawda pochodził on z rostowskiego rodu „ludzi na służbie” (*служилых людей*), ale znaczna część jego życia była związana z Nowogrodem. Nie znam przebiegu jego służby w l. 1611-1612, jednak latem 1613 r. Murat był w wojskach ks. S.W. Prozorowskiego, które zmierzały z Moskwy na Psków, ale skrzyły na Nowogród i połączyły się z powstałym przeciw Szwedom garnizonem tichwinskim. Historia zmagania pod Tichwinem latem – wczesną jesienią 1613 r. zachowała imię zaledwie jednego człowieka, który opuścił pułki moskiewskie i przeszedł na

---

общества” 1911, № 4, s. 489

⁵⁰ Дело по челобитью о поместье кн. Ивана Васильева сына Кропоткина. 1614, октябрь - RA, NOA, seria 2: 186, k. 76-82.

⁵¹ Жалованные и другие грамоты..., s. 394, № 681.

⁵² Дело по челобитью о поместье кн. Ивана Васильева сына Кропоткина. 1614, окт. - RA, NOA, seria 2: 186, k. 76-82.

⁵³ В. А. Кордт, Из семейного архива графов Делагарди, Jurjew 1894, s. 12.

⁵⁴ Дело по челобитью о поместье кн. Ивана Васильева Кропоткина. 1614, окт. - RA, NOA, seria 2: 186, k. 76-82; Отдельные книги поместья Ивану Григорьеву сыну Боранову в Воскресенском Лученском и Дмитриевском Капечком погостах Обонежской пятины и отписные книги остатка поместья Венедикта Хомутова на государя. 1612. 30.01, - RA, NOA, seria 1: 24, s. 1. 6-12.

⁵⁵ Отписка псковских воевод кн. Ивана Хованского с товарищами о распросе или приведенных из посылки языков-немецких людей о швейцарских делах и о количестве войска в Новгороде с Яковом Пунтусовым. 1614, февраля после 24, [w] Акты Московского государства. 1890, t. 1, s. 102.

⁵⁶ Отписные и выдельные книги хлеба в изменничьих поместьях в погостах Дудоровском, Ижерском, Дмитриевском Кипенском, Суйдовском, Вздлыцком, Орлинском, Дягиленском Петра Ермолича Хомутова. 1614. 14.08 - RA, NOA, seria 1: 49, s. 6.

⁵⁷ Дело по челобитью о поместье кн. Ивана Васильева сына Кропоткина. 1614, окт. - RA, NOA, seria 2: 186, k. 76-82.

⁵⁸ H. Sundberg, *The Novgorod Kabala Books of 1614-1616. Text and commentary*, (Acta Universitatis Stockolmiensis. Stockholm Slavic Studies, vol. 14). Sztokholm 1982, s. 39.

⁵⁹ Д. Цветаев, *Царь Василий Шуйский...*, s. VII. Dosłownie: «et socys, missis cum iuramento fidelitatis a Magna Nowogardia». Dziękuję K.A. Bogdanowowi za tłumaczenie tego fragmentu.

stronę szwedzką. Był nim właśnie Murat Pierieswietow. W l. 1614-1615 (kiedy nie wiadomo, ale przed Paschą 1615 r.) był wśród pierwszych nowogrodzian, którzy złożyli przysięgę Gustawowi Adolfowi. W 1617 r. uciekł wraz ze Szwedami za granicę i dał początek, istniejącemu do dziś, szwedzkiemu rodowi Peresvetoff-Morath⁶⁰.

Jeśli mowa o innych osobach, związanych z Nowogrodem, które otrzymały królewskie nadania, to należy wspomnieć Andrieja Palicyna, krewnego znanego troickiego szafarza (kelara), działacza obozu tuszyńskiego. 18 listopada 1610 r. uczestnik podmoskiewskiego poselstwa do króla – A.F. Palicyn, otrzymał tytuł dworski – стряпчий с платьем⁶¹. Jemu to król nadał jego rodzinną wieś Tiswę, na pd.-wsch. od jez. Ilmień⁶². Jednak już wkrótce wyjeżdża on do pułków podmoskiewskich i w przyszłości aktywnie walczy z wojskami królewskimi. Latem 1611 r. A.F. Pierieswietow znajduje się w Troicy, a 23 sierpnia 1611 r. w klasztorze Troice-Sergijew otrzymuje tę samą wieś Tiswę – «свою выслуженную вотчину», zachowując prawo dożywotniego władania ją. Podarowany mu przez króla majątek leżał obok klasztornej wsi Sytino. Właśnie tam postanowił ufundować na dzień 20 marca daninę dla wspominania «инока Саватею, инока Ферапонта, Марью, Анну, Фотинию, Авксентия, Петра, Петра, Ивана убиенного»⁶³. Ciekawe kto z rodu Palicynow skrywa się pod tymi zakonnymi imionami. Podkreślę, że w tym czasie Nowogród i ziemia nowogrodzka były pod kontrolą władz ks. I.N. Bolszogo Odojewskiego i gen. J. de la Gardie, więc realizacja tych nadań była możliwa jedynie po pokoju stołbowskiem z 17 lutego 1617 r.

Wraz z intronizacją Romanowów Andriej Palicyn staje się znanym dowódcą kozackim. Jesienią 1613 r. jego kozacy przeprowadzili napad na Litwę, zajmując miasteczka Ułę i Owsiej⁶⁴. Zimą 1613/14 r. był oblegany w zameczku ramyszewskim wiążąc znaczne siły szwedzkie. W następstwie czego otrzymał bezprecedensowe nagrody od cara Michaiła.

Warto jeszcze wspomnieć o innym gościu obozu królewskiego zimą 1611 r. – Lwie Pleszczejewie, towarzyszu Iwana Sałtykowa. Pleszczejew pochodzący z rodu nowogrodzkich „dzieci bojarskich” osiągnął znaczny awans społeczny w okresie Smuty. Jeśli we wrześniu 1592 r. źródła wymieniają go jako „mieszkającego na wsi”, najwyraźniej małoletniego „syna bojarskiego” *piątki bieżeckiej*⁶⁵, to już w 1604 r. z tytułem *żyльца*⁶⁶

⁶⁰ Дж. Х. Линд, *Ингерманландские «русские бояре» в Швеции. Их социальные и генеалогические корни*, Москва 2000; więcej patrz: А. И. Пересветов-Мурат, *Из Ростова в Ингерманландию: М. А. Пересветов и другие байгор'ы*, „Новгородский исторический сборник” wyd. 7 (17), Sankt Petersburg 1999, s. 366–376.

⁶¹ Грамота Польского Короля Сигизмунда III о пожаловании Андрея Палицына чином стряпчего. 1610, ноября 17, [w] *Сборник государственных грамот и договоров [dalej jako: СГД]*, cz. 2, Sankt Petersburg 1819, № 212, s. 464; *Боярский список 1610/11 г.*, [w] В.Н. Сторожев, *Материалы для истории русского дворянства*, „Чтения в Обществе истории и древностей Российских” 1909, ks. 3, s. 84.

⁶² *Жалованные и другие грамоты...*, № 538, s. 380.

⁶³ Л. А. Кириченко, *Акты землевладения и хозяйства Троице-Сергиева монастыря. 1584-1641*, Москва 2006, s. 38, 55, 143, 179, № 109.

⁶⁴ Я. Н. Рабинович, *Личности Смутного времени...*, s. 85.

⁶⁵ *Обыск Ждана Неплюева, губного старосты Степана Александрова и подьячего Данила Соловецкого в Никольском Молдинском погосте в Филине слободке о помещицъей пашине в Михайловском погосте в Костве. 1592. 10.09* – РГАДА, зесп. 1209, sygn. 17139, k.65-71; *Обыск Ждана Неплюева, губного старосты Степана Александрова и подьячего Данила Соловецкого в Никольском погосте в Поддубье в Еванове о помещицъей пашине в Никольском погосте в Молдине в Филиной слободке. 1592. 15.09* – РГАДА, зесп. 1209, sygn. 17139, k.78-85v.

⁶⁶ *Жылцы* (rus. жильцы) – jedna z kategorii ludzi na służbie w państwie moskiewskim (patrz przyp. nr 1). Niektórzy z warstwy dzieci dworzan, dzieci bojarskich, strjapczich i stolników byli zobowiązani zawsze przebywać w Moskwie i być gotowości do niesienia służby cywilnej i wojskowej. Nosili miano *Жыльцов*. Zasadniczo

służy w wojsku wysłanym przeciw pierwszemu Samozwańcowi, z wynagrodzeniem w wysokości 250 ćwierci⁶⁷. Najwyraźniej od tej służby zaczyna się jego stopniowa kariera. W ciągu dwóch lat (1606-1607) zostaje stolnikiem cara Wasyla Szujskiego⁶⁸, a wkrótce znajduje się w obozie tuszyńców, gdzie otrzymuje rangę krajczego⁶⁹. W 1609 r. walczył w pułkach J. Zborowskiego, najpierw, najpewniej pod Twerem, a potem razem ze swoim dowódcą przeszedł do pułku Sapiehy pod Troice-Sergiewskim klasztorem⁷⁰. Jednym z pierwszych, z poselstwa M.G. Sałtykowa przybyłego z Tuszyna⁷¹, który znalazł się w obozie królewskim był Lew Pleszczejew. 30 marca 1610 r. został nazwany krajczym, to jest tą rangą, którą otrzymał od *tuszyńskiego wora*. Król nadał

Крайчему Льву Офонасьевичу Плесцеву на отчизну и поместья его, а в них: в Новгородском уезде в Бежецкой пятине дворцовая волостка Липенская и рядок Боровичи с кабаком и с тамгою и с перевозом, село Осечня с деревнями, а в них в живущем триста четвертей [...] ⁷².

Lipienskij Kotłowan, Borowicze, dworowa osieceńska wołość – to znaczne majątki w *piątce* bieżeckiej. W końcu XVI w. w pobliżu niego, w przysiółku Michajłowa Niwa, żył młody Lew Pleszczejew, bez wątplenia on sam wskazał w kancelarii królewskiej interesujące go dochodowe ziemie. 21 września 1610 r. L. Pleszczejewowi, jak i innym tuszyńcom, zwrócono majątki w Moskwie⁷³. Gdy w 1610 r. Iwan Sałtykow szedł na Nowogród, ok. 11 października 1610 r. na pomoc jemu z rekrutami z bieżeckiej *piątki* przybył pod Nowogród Lew Pleszczejew⁷⁴. 18 listopada 1610 r. otrzymał z nowogrodzkiego składu winnego 5 wiader wódki (горячего вина)⁷⁵.

23 stycznia 1611 r. w obozie królewskim przyznano Lwu Pleszczejewowi wynagrodzenie w wysokości 1200 ćwierci 150 rubli z każdej⁷⁶. Od cara Władysława otrzymał on wysoką rangę dworską – оружничего. Jego brat, Nowogrodzianin *piątki* bieżeckiej

---

był to rodzaj gwardii ochronnej, ale wykorzystywano ich do różnorodnych poleceń, np. jako posłańców rozważających gramoty (ukazy) władcy. Ludzie służący w miastach (gorodskije służylyje ludi), którzy awansowali do kategorii żyłców, stwarzali, jeśli nie sobie to swoim dzieciom, możliwość zrobienia kariery [przyp. red.].

⁶⁷ *Роспись русского войска, посланного против Самозванца в 1604 г.*, [w] А. Л. Станиславский, *Труды по истории Государева двора в России XVI-XVII веков*, Moskwa 2004, s. 366-420.

⁶⁸ *Боярский список 1606-1607 гг.*, [w] tamże, s. 291-302)

⁶⁹ *Письмо кравчего Льва Плесцева гетману Я. П. Сапеге о высылке пана Шулиницкого из пожалованной ему Самозванцем вотчины в Суздальском уезде. 1608/09*, „Акты исторические”, t. 2, Sankt Petersburg 1842, № 125, s. 150-151; И. О. Тюменцев, *Смута в России начала XVII столетия. Движение Лжедмитрия II*, Wołgograd 1999, s. 546.

⁷⁰ *Сказание Авраамия Палицына*, oprac. О. А. Державина, Moskwa-Leningrad 1955, s. 181-182.

⁷¹ *Новый летописец*..., s. 338.

⁷² *Жалованные и другие грамоты*..., № 46, s. 325.

⁷³ Д. В. Лисейцев, *Приказная система Московского государства*..., s. 478.

⁷⁴ *Два донесения польскому королю Сигизмунду III и сыну его Владиславу Сигизмундовичу от боярина Ивана Салтыкова из Новгорода: о всех происшествиях, случившихся с ним по вступлении в Новгородскую область для приведения жителей к присяге королевичу Владиславу; о бывшей близ Пскова битве между Просовецким и Лисовским, с прошением о выводе всех королевских войск из утвержденных в верности тамошних областей, неприятельски поляками разоряемых и утесняемых; о приведении им новгородцев к присяге на верность королевичу, об отправлении ратных людей во Псков, Ивангород, Яму, Копорье и Орешек для принуждения жителей тех городов к равномерной покорности и о скорой присылке в Польшу собранных с тамошнего края денег. 1610. 17.11*, [w] СГДД, t. 2, 1819, № 209 i 210, s. 452-463

⁷⁵ *Сборник памятей на Новгородский винный погреб о выдаче вина*, [w] RA, NOA, serie 2: 124, k. 34

⁷⁶ *Опись архива Посольского приказа 1626 г.*, cz. 1, Moskwa 1977, s. 118-119.

Iwan Afanasjewicz Pleszczejew na pocz. września 1611 r. podał w Moskwie prośbę (челобитную) do cara Władysława o przyznanie mu dóbr (*помієстїя*) ks. Aleksandra Timofiejewicza Rostowskiego, zmarłego w 1610/11 r. w Nowogrodzie⁷⁷. Wkrótce poprosił też o dobra w pow. jarosławskim. W prośbie I.A. Pleszczejew wskazał, że po tym, jak jego brat Lew pojechał z poselstwem pod Smoleńsk, on był aresztowany i znajdował się w więzieniu, aż do złożenia przysięgi carowi Władysławowi Zygmuntowiczowi. Wkrótce po tym I.A. Pleszczejew wyjechał z Moskwy i przebywał w oblężeniu razem z wojskami A. Gosiewskiego⁷⁸. A Lew Pleszczejew, już we wrześniu 1611 r., służył jako wojewoda w Muromie, będąc mianowany tam przez kierownictwo podmoskiewskiego pospolitego ruszenia, z zachowaniem rangi krajczego⁷⁹. W 1613 r. widzimy go już w Moskwie, gdzie jest jednym z dziesięciu stolników, którzy kroczyli przed Michailem Romanowem w dniu koronacji na cara. Później Lew Pleszczejew pełnił różnorakie dworskie i wojewódzkie stanowiska.

Warto podkreślić, że ci dwaj wychodźcy z Nowogrodu: Andriej Palicyń i Lew Pleszczejew, którzy osiągnęli możliwe szczyty kariery, w przeszłości nie tylko razem przebywali najpierw w tuszyńskim, a potem w królewskim obozie, ale i później wybrali „jedyną prawidłową”, jak czas pokazał, strategię: przeszli do podmoskiewskiego pospolitego ruszenia i w następstwie byli szczególnie wyróżniani przez pierwsze władze cara Michała (do powrotu Filareta z polskiej niewoli).

Powierzchnowe zbadanie biografii служилых людей Nowogrodu Wielkiego z początku XVII w. pozwala odkryć znaczną liczbę osób, przebywających w obozie królewskim, i zwracających się z czelobitnymi⁸⁰ prośbami do króla. Prawdziwość tych nadań została poddana w wątpliwość jeszcze w 1914 r. przez I.S. Bielajewa⁸¹. Jednak wybiórcze skonfrontowanie nadań Zygmunta III z działalnością nowogrodzkiego pomiestnego przykazu pokazuje, że w szeregu przypadków królewskie darowizny były wprowadzane w życie.

«Polski ślad» w Nowogrodzie początku XVII w. pozostaje praktycznie niezbadany. Niewygodne dla ideologii późniejszych władz epizody w biografiach działaczy lat 1611-1617 nie zachowały się w źródłach. Jednak doświadczenie pobytu pod Smoleńskiem znacznych nowogrodzkich dygnitarzy tych czasów należy mieć na uwadze rozpatrując przebieg ich późniejszych karier, zarówno w l. 1611-1617, jak i po powrocie Nowogrodu pod władzę monarchów moskiewskich. Jednocześnie możemy jedynie domyślać się, jakie konkretnie elementy polskiej kultury zostały przyjęte przez ówczesnych Nowogrodzian. Bezpośrednich dowodów w tej sferze jest mało, pozostają albo w sferze polityki (analizowany jeszcze przez W.O. Kluczewskiego, a ostatnio B.N. Flora wybór królewicza Władysława przez moskiewskich dygnitarzy latem 1610 r.), albo kultury

⁷⁷ [Дело по челобитной Ивана Плещеева о поместье кн. Александра Тимофеевича Ростовского в Бежецкой пятине. 1611, сентября 6–25], [w] Л. М. Сухотин, *Земельные пожалования в Московском государстве при царе Владиславе. 1610–1611 гг.*, Moskwa 1911, s. 92–93.

⁷⁸ Дело по челобитной Ивана Плещеева о поместье в Ярославском уезде, [w] тамże, s. 93–95.

⁷⁹ *Роспись городов, в которые посланы грамоты к воеводам о сборе шуб для ратных людей. 1611. 5. 09*, [w] *Смутное время Московского государства*, wyd. 5: *Акты Подмосковных ополчений и земского собора. 1611–1613*, № 23, s. 29–30.

⁸⁰ Челобитная - в России до начала XVIII века индивидуальное или коллективное письменное прошение, при котором «челом били»

⁸¹ И.С. Беляев, *По поводу одного из источников Смутного времени. О пожаловании “деревнишек”, „Старина и новизна”* 1914, t. 17, s. 45–56.

użytkowej⁸². Także Grała w popularnej pracy bardzo przekrojowo zwrócił uwagę na ten „polski ślad” moskiewskiej Smuty⁸³. Nie jest tajemnicą, że konsensus osiągnięty w Moskwie wiosną-latem 1613 r. gwarantowało odstąpienie od rozliczeń, faktyczne zapomnienie poprzednich związków, przede wszystkim z Rzeczpospolitą i Tuszyńem. Do powrotu Filareta z zesłania w otoczeniu nowego cara Michała umocnili się jego współrodowcy, wielu z których było jego towarzyszami w «кремлевскому сидению». Zostali oni odsunięci rzez Filareta w 1619 r. W ten oto sposób „polski ślad” (a nie szwedzki) odcisnął swoje piętno na karierach Nowogrodzian. Najwyraźniej, właśnie z tym wiąże się niski stopień zbadania kwestii, postawionej w tytule niniejszego artykułu.

---

⁸² Miałem okazję już wcześniej pisać o tym, jak nowogrodzianin Uwar Borkow ograbiwszy orszak weselny w styczniu 1610 r. krzychał *po litewsku*: «Хапай-хапай! Рубай-рубай!» - А.А. Селин, *Об одной сельской свадьбе при царе Василии Шуйском*, [w] *Мифология и повседневность*, wyd. 2, materiały konferencji naukowej, 24-26 lutego 1999 r., Sankt Petersburg 1999, s. 186-197.

⁸³ И. Граля, *Код Речи Посполитой*, „Родина” 2005, № 11, s. 45-49.

Aneks

Tablica

Nadania królewskie w nowogrodzkiej i pskowskiej ziemi, powiecie toropieckim i Rżewie Pustym, dane pod Smoleńskiem, oraz nadania dla Nowogrodzian w innych powiatach

imię	data	nadanie
кравчий Лев Афанасьевич Плещеев	1610. 30.03.	дворцовая Липенская волость, рядок Боровичи, Осечно
боярин Михайло Глебович Салтыков Морозов	1610. 30.03.	погосты Дятелинский и Замошский в Бегуницах Копорского уезда, сц Погостье с деревнями (вероятно, Дягиленского погоста)
окольный кн. Федор Федорович Мещерский	1610. 30.03.	дворцовая черная волость Кондуйская, село Комча с приселки и с деревнями... в Обонежской пятине Ивановское поместье Кулакова на реце на Паше и в Колголеме и на Сермаксе и в Мележье, и в Водцкой пятине Борисовское поместье Секерина село Пидьба с деревнями и в Обонежской же пятине дворцовая волость село Королево с деревнями...
Богдан Рокотов	1610. 15.06.	поместье Даниловское Сиротина во Ржеве Пустой деревню Голубову, деревню Куницу с пустошми... 270 ч.
кн. Михайло Васильевич Белосельский ⁸⁴	1610. 3.07.	с. Новый Торг в уезде Ржевы Володимеровой и на деревню Лялицы в Ямском уезде Водской пятине.
атаман Тимофей Шаров	1610. 15.08	на отчизну его, в Углещком уезде село Семеновское с деревнями и поместье на Вологде, село Брыково с деревнями...
Богдан Дубровский	1610. 15.08	село Болонье, дд. Лушино, Девкино, Семерицы, Каплуново, Горлово (всего 100 ч.), на старое поместье п. Сергееву и Нефедкову (всего 190 ч.). А новое поместье, которым король его милость пожаловать его рачил в Шелонской пятине из дворцового села деревня Углы, которая деревня была за Дмитрием Пушкиным.
Матвей Львов	1610. 15.08	отчизны и поместья его, деревню Лонно Меньшее, Глинско, пол-дрв Горки, д. Чудскую, п. Городище, всего 100 ч.
Второй Львов	1610. 15.08	отчизны его и поместья: на поместья, што был первой за Богданом Бельским, 260 ч., и на отчизну в Шелонской пятине на погосте на Которске д. Зубарову, п. Плесо и п. Городище, а осталось за ним поместья в окладе 330 ч.
Иван Тихонов сын Симанский	1610. 17.08.	в Пусторжевском уезде из Иванова поместья Степанова сына Бобрва в Туровском стану дд. Юдина, Панихина, в Боруцком стану дд. Тетерево, Пишино, всего на 200 ч.
Никифор Симанский	1610. 17.08.	во Псковском уезде и во Гдовском сельцо Быстерское и деревню Крылоскую с пустошами, а всего 350 ч.

⁸⁴ «и поведал перед нами, иж дей поместье его, которое он мел в Новгородском уезде в Водцкой пятине, от людей неметцких, которые шли к Шуйскому на помочь, и от Шуйского людей спустошено, высечено и выжжено, и маетность дей его всю, когда он был в Осифове на службе нашей и уходил з Осифова с патриархом Филаретом, люди Шуйского забрали и брата его рожного Захарья Белосельского в тот час живого поймали».

Роман Иванов Неелов	1610. 17.08.	Обонежской пятине в Рождественском стану на Сясьском устье селцо Рядок, а в нем по обе стороны реки пашни 20 четвертей
Кирилл Толмачев	1610. 22.08.	сельцо Тесово с деревнями, деревня Цветино и иные (тж в Ржевском уезде)
Корнило Никитич Чо-глоков	1610. 20.09.	в Шелонской пятине волость Михайлов погост с деревнями
Иван Симанский	1610. 30.10.	в Псковском уезде во Вревском пригороде Воронцове, приписное к Дворцу Михайловское поместье Бурцова, которое было за Микитою Карамышевым
Абрам Непейцын	1610. 30.10.	в Торопецком уезде селцо Веяло и деревня Осиновик, а в ней всего 60 ч., что было дано на прожиток жене его.
Владимир Игнатъевич Татищев	1610. 30.10.	лист на отчизну и поместье его, которые неслучно упрости был князь Федор Мещерский, а ему знову их привернули, а меновит в Можайском уезде селцо Потапово с деревнями.
Семен Бухвостов	1610. 30.10.	в Ржеве Пустой из Ивановского поместья Косицкого 150 четвертей да Дружининское поместье Карамышева деревня Сулова с пустошми и со всеми угоды, еще 100 ч.
Семен Гаврилов и его сын Василий	1610. 30.10.	на отчизну и поместье в Псковском уезде, что было им дано Нечаевское поместье Беклешова со всеми угоды
Андрея Замятнин сын Давыдов	1610. 30.10.	отчизну и поместье его в Торопецком уезде сц Яковлевское с деревнями и с пустошми, 170 ч.
Северга Палицын		226 ч. в Арзамасском уезде.
стряпчий Андрей Федорович Палицын	1610. 18.11	в Новгородском уезде в Деревской пятине селцо Тысво и две деревни к тому же сельцу
Юрий Бутурлин	1610. 3.12	отобранное у него и переданное Силе Ивкову поместье
кн. Федору Даниловичу Шаховскому	1610. 3.12	в Холмском уезде поместье Меньшого сына Арбузова, которой постригся в чернцы, всего 250 ч.
Аксентий Федорович сын Сназин и сын его Прохор	1610. 3.12	в их оклады в Ярославском уезде сц Прусово с деревнями, которого селца половина была за толмачом немецким Романом, тот отъехал к Вору, а другая половина за Анцом Аптекаром, а тот умер, а того поместья 550 ч., а дано до воли и ласки господарской..
Воин Данилов сын Карпов	1610. 5.12	отчизну Александра Доломанова в Коломенском уезде д. Хорошевскую, что осталось за роздачею, а в нем всего 90 ч.
Венедикт Хомутов. В 1605 г. о - стрелецкий сотник в Москве	1610. 6.12	велено быть в воеводах в Орешке
Тихон и Богдан Миничи Дубровские		в Шелонской пятине селцом Подгощею с деревнями, селцом Скорыни с деревнями и д. Бор, што было в поместьи за Васильем Квашниным и Олексеем Дубровским, а после их приписано к Дворцу, всего 270 ч.
Антон, Иван, Григорий Павловы дети Загоскины, Иван Сукин и Никифор Спиридонов сын Богданов	1610. 30.12	изменничье поместье Михаила Нагого в Тверском уезде в Бежецком Верху
Богдан Давыдов сын Сиротин	1612. 18.08	в Луцком уезде поместье Константина Алексева Бочкина, тж поместье Ивана Гурьева, после которого осталась бездетная вдова

Иван Иванов сын Суморотцкий	1612. 18.08	во Пскове поместье Григория Скудина и в Невеле поместье Федора Погожего
Андрей Жданов сын Квашнин	1612. 18.08	во Ржеве Пустой Андреяновского поместья Ивачева; во Пскове брата его Иванова поместья Квашнина, а Ивана не стало, жены и детей не осталось, поместья 300 ч.

Źródło: Жалованные и другие грамоты польского короля Сигизмунда московским сановникам, дворянам, детям боярским и другим лицам на отчины и поместья, денежные и хлебные оклады, дворы и пр. по случаю избрания сына его, королевича Владислава на Московский престол. 1610-1612, [w] Акты Западной России, t. 4, Sankt Petersburg 1851, s. 320-427.

Resume

Adrian Selin

Novgorodians near Smolensk in winter 1610-1611.

The siege of Smolensk by king Sigismund in 1609-1011 transferred the center of power in Muscovite State directly to the king's camp. In Autumn - Winter 1610-lots of representatives of different strata of Muscovite servicemen. That created an unprecedented impulse to great intensive contacts of Muscovites with Polish and Lithuanian cultures.

There was significant number of second row actors in the king's camp who however had played noticeable role in Novgorod political life in early 17th century. There were Matvey Lvov, one of military officers in Novgorod in 1611-1614, Bogdan Dubrowskij who brought to Novgorod the message in 1613 that Mikhail Romanov was elected, Murat Peresvetov, gentleman from Rostov deserted to Sweden camp in 1613 near Tikhvin; some Novgorodians of higher level - Andrew Palycin and Lev Plescheev.

«Polish trace» in early 17th century Novgorod is practically unstudied. Episodes of 1610-1612, inconvenient to Romanov's ideology, did not preserve in most of the official Muscovite sources. Meanwhile one must consider the experience in Smolensk camp in the biographies of Novgorodians while studying the Novgorod society of early 17th century.

Резюме

Адриан Александрович Селин

Новгородцы под Смоленском зимой 1610-1611 гг.

Осада королем Речи Посполитой Сигизмундом III Смоленска в 1610-1611 гг. одним из своих итогов имела кратковременное перенесение центра власти Московского государства именно в королевский лагерь. Осенью – зимой 1610-1611 гг. в ставке Сигизмунда под Смоленском оказалось большое число представителей разных слоев московского служилого люда, что, в свою очередь дало импульс к беспрецедентным по интенсивности контактам с польской и литовской культурами. Потенциал таких взаимоотношений был велик и далеко не полностью реализован в начале XVII в.

Среди посетивших королевский лагерь под Смоленском много деятелей второго ряда, однако, весьма заметных в новгородской политической жизни начала XVII века а есть и деятели более крупного ряда, старт карьер которых связан с Новгородской землей. «Польский след» в Новгороде начала XVII века практически не изучен. Неудобные для идеологии позднейших правительств эпизоды в биографиях деятелей 1611-1617 гг. не отразились в источниках. Но опыт пребывания под Смоленском видных новгородских деятелей этого времени нужно иметь в виду, рассматривая ход их позднейших карьер, как в 1611-1617 гг., так и после возвращения Новгорода под власть московских государей.

При этом мы можем только гадать о том, что именно из польской культуры начала XVII века было воспринято современниками-новгородцами. Доказательных примеров здесь мало, они лежат либо в области политики (рассмотренные еще В. О. Ключевским, а недавно – Б. Н. Флорей избрание королевича Владислава московскими чинами летом 1610 г.), либо в области бытовой культуры.

